

Vasylyna-Mykhailyna Burek
*Master of International Relations,
Leading Inspector
Lviv Regional (Military) Administration*

Oksana Urikova
*Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University*

Yuliana Mysko
*Master of Finance, Leading Specialist
Lviv City Council*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-565-5-3>

**STRATEGICZNA ODBUDOWA UKRAINY
PO AGRESJI ZBROJNEJ ROSJI:
FINANSOWANIE, INWESTYCJE,
DROGI DO STABILNOŚCI GOSPODARCZEJ**

Summary

The transformative nature of Ukraine's economic recovery in the context of a full-scale war is characterized by real-time reconstruction under the pressure of ongoing external aggression, highlighting the paradox of simultaneous military operations and reconstruction efforts – an approach that challenges classical models of post-conflict reconstruction. This analysis is based on an interdisciplinary approach that combines the institutional paradigm with macroeconomic stabilization, business revitalization, and modernization dynamics. Strategic mechanisms of international support, such as the Ukraine Fund and the ERA, are seen as new generation instruments that shape the legal and financial infrastructure of post-war reconstruction. At the same time, the study emphasizes the critical importance of transparency, accountability, and anti-corruption oversight in the management of external resources. The central argument is the synergy between domestic reforms and international assistance as a prerequisite for sustainable development. The National Recovery Plan of Ukraine is presented as a long-term restructuring plan based on green energy, digital transformation, and institutional European integration. Ultimately, the study concludes that the effectiveness of the recovery depends not only on the scale of external support, but also on the state's ability to build a new economic architecture based on the values of democracy and the rule of law.

Wstęp

Inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 r. stanowiła bezprecedensowe wyzwanie dla stabilności gospodarczej kraju i wymusiła ponowne przemyślenie tradycyjnych podejść do powojennej odbudowy. Do naukowego zrozumienia tych procesów potrzebna jest kompleksowa analiza, która wykracza poza klasyczne modele odbudowy i uwzględnia wyjątkowy kontekst – potrzebę wdrożenia działań naprawczych równoległe z aktywną fazą konfliktu zbrojnego. Niniejsza część monografii bada również paradoks „odbudowy w czasie wojny”, analizując mechanizmy instytucjonalne, oczekiwania społeczne i międzynarodowe instrumenty wsparcia, które stanowią podstawę obecnego ukraińskiego modelu odbudowy gospodarczej.

Analiza istniejących badań pokazuje różnorodność teoretycznych podejść do powojennej odbudowy. Paradygmat makroekonomiczny koncentruje się na stabilizacji PKB, zwalczaniu inflacji i zmniejszaniu bezrobocia. Model mikroekonomiczny zakłada stymulowanie przedsiębiorczości, rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz zwiększenie dostępu do kredytów. Paradygmat instytucjonalny (rozwijany w pracach D. Acemoglu, J. Robinsona [29], D. Northa [33] i F. Fukuyamy [32]) koncentruje się na przekształceniu podstawowych mechanizmów interakcji społeczno-gospodarczych, w szczególności na reformie administracji publicznej, wdrożeniu rządów prawa, poprawie efektywności instytucji publicznych oraz wzmocnieniu systemu ochrony praw własności. Zgodnie z tym podejściem, kluczowym czynnikiem determinującym sukces ożywienia gospodarczego jest jakość otoczenia instytucjonalnego, które tworzy zachęty i ograniczenia dla podmiotów gospodarczych. Specyfiką ukraińskiego kontekstu jest konieczność równoczesnego wdrażania elementów wszystkich trzech modeli odbudowy w warunkach poważnych wyzwań bezpieczeństwa oraz znacznych ograniczeń zasobów instytucjonalnych, finansowych i ludzkich.

Dowody empiryczne pokazują, że straty gospodarcze Ukrainy spowodowane inwazją na pełną skalę są bezprecedensowe we współczesnej historii Europy. Zniszczenia w sektorze mieszkaniowym, przemysłowym i infrastrukturalnym doprowadziły do złożonego kryzysu, który wymaga nie tylko przywrócenia warunków sprzed wojny, ale także głębokiej transformacji strukturalnej gospodarki. Narodowy Plan Odbudowy zaproponowany przez rząd Ukrainy deklaruje zasadę „odbudowy lepszej niż wcześniej”, co oznacza integrację procesów odbudowy z reformami integracji europejskiej, dekarbonizację sektora energetycznego i cyfrową transformację usług publicznych.

Analiza ta jest szczególnie istotna w kontekście międzynarodowych mechanizmów wsparcia finansowego dla Ukrainy, w tym unijnej inicjatywy Ukraine Facility i decyzji G7 o wykorzystaniu wpływów z zamrożonych

rosyjskich aktywów. Takie innowacyjne instrumenty finansowe ustanawiają nowe precedensy w prawie międzynarodowym i dyplomacji gospodarczej, a ich skuteczność zależy bezpośrednio od zdolności instytucjonalnej ukraińskich władz do zapewnienia przejrzystości wykorzystania funduszy i systematycznego wdrażania reform strukturalnych.

Podstawą metodologiczną tego badania jest podejście interdyscyplinarne, które łączy narzędzia ekonomii politycznej, analizy instytucjonalnej i teorii odporności społecznej. Takie ukierunkowanie analityczne pozwala nam badać nie tylko wskaźniki makroekonomiczne, ale także oczekiwania społeczne i ryzyka związane z procesami odbudowy, które będą determinować trwałość wyników odbudowy w dłuższej perspektywie.

Wspomniane procesy transformacyjne odbywają się w kontekście bezprecedensowej mobilizacji międzynarodowego wsparcia finansowego, które w perspektywie długoterminowej szacowane jest na 411 mld USD (według Banku Światowego na 2024 r.). Jednocześnie nowe mechanizmy instytucjonalne, takie jak Ukraine Facility (z przewidywanym finansowaniem w wysokości 50 mld euro do 2027 r.) oraz Nadzwyczajne Przyspieszenie Dochodów G7 (ERA), pokazują ewolucję podejścia społeczności międzynarodowej do odbudowy pokonfliktowej. Stanowi doskonałą okazję do zbadania związku między pomocą finansową, zdolnościami instytucjonalnymi i skutecznością procesów odbudowy w kontekście zagrożeń hybrydowych, które nadal wpływają na ukraińską gospodarkę i społeczeństwo.

Rozdział 1. Instytucjonalne możliwości i ograniczenia w kształtowaniu ukraińskiego modelu odbudowy gospodarczej

Proces odbudowy gospodarczej w kontekście zawirowań militarnych jest niezwykle złożony i wymaga holistycznego, interdyscyplinarnego podejścia, łączącego elementy zarządzania kryzysowego, planowania strategicznego i adaptacji społeczno-gospodarczej. Chodzi nie tylko o fizyczną odbudowę zniszczonej infrastruktury, ale także o potrzebę ustabilizowania systemu makrofinansowego, stworzenia atrakcyjnego i bezpiecznego klimatu inwestycyjnego, przywrócenia działalności gospodarczej i głębokiej modernizacji zdolności instytucjonalnej kraju. W przypadku Ukrainy, agresja Federacji Rosyjskiej na pełną skalę, która rozpoczęła się w 2022 roku, doprowadziła do strat gospodarczych na dużą skalę, które nadal rosną w kontekście trwającego konfliktu zbrojnego. Dynamizm konfliktu uniemożliwia realizację klasycznych „powojennych” scenariuszy odbudowy, wymagając stopniowego wdrażania środków naprawczych równoległe z aktywną fazą działań wojennych.

Bieżące badania identyfikują kilka kluczowych podejść do ożywienia gospodarczego w okresie pokonfliktowym. Paradygmat makroekonomiczny koncentruje się na stabilizacji PKB, zwalczaniu inflacji i zmniejszaniu

bezrobocia. Model mikroekonomiczny przewiduje stymulowanie przedsiębiorczości, rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz zwiększenie dostępu do kredytów. Wektor instytucjonalny skupia się na reformie administracji publicznej, zapewnieniu praworządności i zwiększeniu zdolności instytucji publicznych do efektywnego wykorzystywania zasobów [1].

Szczególne miejsce w strategii naprawy Ukrainy zajmuje integracja europejska jako czynnik strukturyzujący, który otwiera nowe możliwości dostępu do rynków, inwestycji i technologii [6]. W tym kontekście przystąpienie do UE jest postrzegane nie tylko jako cel geopolityczny, ale także jako narzędzie przyspieszenia modernizacji społeczno-gospodarczej i wzmocnienia stabilności politycznej państwa.

Doświadczenia powojennej odbudowy w innych krajach, takich jak Bośnia i Hercegowina, Chorwacja i Irak, stanowią ważną podstawę analityczną dla rozwoju ukraińskiego modelu odbudowy. W Bośni i Hercegowinie realny PKB wzrósł 3,1-krotnie w latach 1996-2005, co było możliwe dzięki połączeniu międzynarodowego wsparcia na dużą skalę, reform instytucjonalnych i inwestycji w odbudowę infrastruktury. Podobne tendencje zaobserwowano w Chorwacji, gdzie średnia roczna stopa wzrostu wyniosła około 4,5% w latach 1994-2003. Jednak takie wskaźniki zostały osiągnięte tylko w warunkach stabilności politycznej, systematycznego wdrażania reform strukturalnych i skutecznej koordynacji środków finansowych pochodzących z zewnątrz [3].

Ukraina ma również własne doświadczenia historyczne związane z powojenną odbudową, szczególnie w kontekście odbudowy Kijowa po II wojnie światowej. Miasto zostało zniszczone na dużą skalę w wyniku bombardowań, prac górniczych i walk. Utracono co najmniej 324 zabytki architektury, z których wiele nie zostało poddanych renowacji. Znaczne straty poniosły obiekty przemysłowe, lotniska, elektrownie i mosty na Dnieprze. Po wyzwoleniu miasta w 1943 r. proces odbudowy rozpoczął się od przywrócenia mieszkań i usług publicznych. Symbolem tej fazy była odbudowa Chreszczatyku, która trwała do 1955 roku [3]. Podejście to wykazało priorytet odbudowy podstawowej infrastruktury nad odbudową dziedzictwa kulturowego, zarówno ze względu na ograniczenia zasobów, jak i potrzebę szybkiego powrotu do funkcjonalnego życia miejskiego.

W tym kontekście odbudowa współczesnej Ukrainy wymaga nie tylko fizycznej rekonstrukcji zniszczonych obiektów, ale także wdrożenia głębokich reform. Obejmuje to transformacje w obszarach energetyki, polityki środowiskowej i regulacji gospodarczych. Odbudowie powinna towarzyszyć modernizacja i zrównoważony rozwój zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami kraju. W szczególności strategiczna integracja z Unią Europejską jest nie tylko wektorem politycznym, ale także ramami instytucjonalnymi, które określają standardy i kierunki odbudowy i transformacji strukturalnej [5].

Pełnowymiarowa inwazja Federacji Rosyjskiej w 2022 r. spowodowała dla Ukrainy straty gospodarcze na dużą skalę, bezprecedensowe pod względem ich zakresu i dynamiki we współczesnej historii Europy. Według szacunków analitycznych Kijowskiej Szkoły Ekonomicznej (stan na wrzesień 2022 r.), łączne bezpośrednie straty spowodowane zniszczeniem infrastruktury wyniosły około 127 mld USD. Najbardziej ucierpiał sektor mieszkaniowy, w którym ponad 136 000 nieruchomości mieszkalnych zostało całkowicie zniszczonych lub poważnie uszkodzonych, powodując ostry kryzys społeczny z masowymi przesiedleniami wewnętrznymi i rosnącym zapotrzebowaniem na mieszkania tymczasowe [33].

Sektor przemysłowy również poniósł znaczne straty: zniszczenie 412 przedsiębiorstw szacuje się na 10 mld USD, co przyczyniło się do zamknięcia większości zakładów produkcyjnych i spadku eksportu. Jednocześnie straty pośrednie, w tym utracone przychody z powodu zakłóceń w łańcuchu dostaw, spadku handlu zagranicznego i zmniejszonej produktywności, szacuje się na co najmniej 30 mld USD [33]. Szczególnie istotne są konsekwencje dla sektora rolnego, biorąc pod uwagę rolę Ukrainy jako jednego z wiodących światowych eksporterów produktów rolnych, w wyniku zablokowania szlaków logistycznych i ograniczonego dostępu do rynków zagranicznych, co miało trwały wpływ na ogólną równowagę gospodarki narodowej i bezpieczeństwo żywnościowe na poziomie globalnym [7].

Według Banku Światowego na czerwiec 2022 r. szacowany koszt odbudowy Ukrainy wyniósł 349 mld USD. Modele prognostyczne przewidują dalszy wzrost tej kwoty w przypadku kontynuacji aktywnej fazy konfliktu. W raporcie z 2024 r. prognozowane zapotrzebowanie na środki na odbudowę wzrosło do 411 mld USD, co obejmuje zarówno krótkoterminowe środki reagowania, jak i długoterminowe projekty w sektorze energetycznym, transportowym, miejskim i przemysłowym [21]. Wojna spowodowała znaczne dysproporcje przestrzenne i sektorowe. Wschodnie regiony Ukrainy doznały największych zniszczeń, podczas gdy zachodnie regiony zachowały względną integralność infrastruktury. Ta geograficzna dysproporcja znajduje również odzwierciedlenie w wymiarze sektorowym: wiele krytycznych sektorów, takich jak przemysł rafineryjny, zostało faktycznie zlikwidowanych, podczas gdy przemysł IT i niektóre obszary gospodarki cyfrowej zostały mniej dotknięte [17]. Te asymetrie pogłębiły strukturalne zakłócenia na rynku pracy, wywierając dodatkową presję na gospodarkę regionalną i zwiększając wyzwania dla zrównoważonej powojennej strategii odbudowy.

Makroekonomiczne konsekwencje wojny dla Ukrainy były krytyczne: w 2022 r. PKB spadł o 35%, a bezrobocie osiągnęło 30%. Ta destrukcja gospodarcza była spowodowana nie tylko bezpośrednimi stratami mocy produkcyjnych, ale także zakłóceniami w logistyce i łańcuchach handlowych,

spadkiem popytu krajowego i presją inflacyjną, co doprowadziło do gwałtownego spadku poziomu życia[20]. W obliczu złożonego kryzysu gospodarczego rząd Ukrainy zainicjował Narodowy Plan Odbudowy, przedstawiony na konferencji w Lugano w lipcu 2022 r., który zapewnia całościową strategię odbudowy po konflikcie, koncentrującą się na stabilizacji gospodarczej, spójności społecznej i integracji z Unią Europejską [8].

Plan opiera się na czterech kluczowych zasadach: natychmiastowym przywróceniu krytycznych funkcji, stworzeniu społecznie sprawiedliwego dobrobytu, stopniowej integracji europejskiej i budowaniu nowego modelu rozwoju opartego na logice „lepiej niż wcześniej”. W jego ramach wdrażanych jest 15 programów krajowych, w szczególności w obszarach energetyki, infrastruktury, rolnictwa, transportu i budownictwa. Jedną z głównych inicjatyw jest program niezależności energetycznej i Zielonego Ładu z budżetem 130 mld USD, mający na celu modernizację systemu energetycznego i rozwój generacji odnawialnej [15].

Bez względu na zniszczenia infrastruktury energetycznej na dużą skalę – w tym utratę do 8 GW mocy wytwórczych – państwo kontynuuje wdrażanie planów dekarbonizacji i stabilizacji dostaw energii. Krytyczne obiekty energetyczne, takie jak elektrownie ciepłne, podstacje transformatorowe i linie energetyczne, były celem zmasowanych rosyjskich ataków. Centrenergy poinformowało o całkowitym zniszczeniu swoich elektrowni węglowych, podczas gdy DTEK Group poniosła straty sięgające 85% swojej mocy wytwórczej[9]. Zniszczenia zniszczyły w znacznym stopniu stabilność energetyczną w okresach szczytowych, zwłaszcza w sezonie grzewczym.

Zgodnie z raportem Banku Światowego RDNA2, w 2023 r. priorytetowe potrzeby wyniosły 14,1 mld USD[22], podczas gdy rząd ustalił szacunkową kwotę 13 mld USD na 2024 r. [21]. Obejmuje to zarówno ukończenie już rozpoczętych projektów, jak i uruchomienie nowych programów mających na celu wspieranie odporności kraju w obliczu konfliktu zbrojnego.

Rządowa strategia obejmuje pięć priorytetowych obszarów: mieszkalnictwo, energetykę, infrastrukturę krytyczną i społeczną, humanitarne rozminowywanie i wsparcie gospodarcze. Z myślą o zapewnieniu skutecznej koordynacji ustanowiono odpowiednią architekturę instytucjonalną, w tym stanowisko wicepremiera, Państwową Agencję Odbudowy, Fundusz na rzecz Eliminacji Skutków Agresji Zbrojnej oraz wielostronną platformę koordynacyjną darczyńców. Centralnym elementem polityki jest odbudowa infrastruktury krytycznej, w tym systemów zaopatrzenia w wodę i ciepło, aby przygotować się do sezonu grzewczego, a jednocześnie stymulować reformę sektora mieszkaniowego i komunalnego. W obszarze polityki mieszkaniowej rząd wdraża program „eRestoration”, który obejmuje pomoc finansową na naprawę zniszczonych mieszkań, wydawanie certyfikatów mieszkaniowych oraz rekompensatę za wydatki bieżące. Rząd zwraca szczególną uwagę na

odbudowę infrastruktury społecznej, która została zniszczona w wyniku działań wojennych, takich jak szkoły, placówki medyczne i instytucje administracyjne. Jednocześnie we współpracy z partnerami międzynarodowymi wdrażana jest zasada „odbudowy z jakością”. Pilotażowe zintegrowane projekty w wybranych społecznościach (Borodyanka, Trostianets, Tsyrkuny itp.) powinny zapewnić testowanie i skalowanie skutecznych modeli [25].

W 2023 r. agencja badawcza Info Sapiens, na zlecenie Transparency International Ukraine i przy wsparciu USAID, przeprowadziła badanie socjologiczne na temat oczekiwań i zagrożeń w kontekście powojennej odbudowy Ukrainy. W badaniu wzięli udział zarówno przedstawiciele biznesu, jak i obywatele, co pomogło zidentyfikować wspólne priorytety i obawy [35].

Wśród kluczowych problemów respondenci wskazali wojnę, zniszczenia na dużą skalę i korupcję. Podczas gdy ta ostatnia jest trzecią najważniejszą kwestią dla ludności, jest ona priorytetem dla przedsiębiorstw. 83% firm poniosło straty, ale tylko jedna trzecia złożyła wnioski o odszkodowanie z powodu braku zaufania do mechanizmów rządowych [35].

Zszacunki dotyczące czasu trwania odbudowy są pesymistyczne: większość szacuje, że potrwa ona 10 lat lub dłużej. Główne zasady powinny obejmować decentralizację alokacji budżetu, planowanie z wyprzedzeniem, przejrzystość wdrażania poprzez cyfrowe systemy kontroli (w tym Prozorro) oraz zaangażowanie społeczeństwa i biznesu. Respondenci uważają korupcję (73% populacji i 80% przedsiębiorstw) i defraudację (odpowiednio 63% i 73%) za największe zagrożenia dla ożywienia gospodarczego. Większość domaga się niezależnej kontroli i większej odpowiedzialności za nadużycia. Jednocześnie postrzeganie roli instytucji w procesie wychodzenia z kryzysu jest rozmyte: obywatele przypisują funkcje kontrolne głównie prezydentowi, władzom lokalnym i niezależnym audytorom [35].

Po zimie 2024-2025 Ukraina będzie miała możliwość dokonania kompleksowej oceny skuteczności działań podjętych w celu odbudowy infrastruktury energetycznej i wdrożenia nowych strategii bezpieczeństwa energetycznego. W wyniku zmasowanych ataków Federacji Rosyjskiej na obiekty energetyczne, w tym moce wytwórcze i infrastrukturę krytyczną, w 2024 roku kraj był zmuszony do importu rekordowej ilości 4,1 TWh energii elektrycznej [27]. To z kolei doprowadziło do gwałtownego wzrostu cen energii, pogłębienia presji inflacyjnej i spowolnienia wzrostu produktu krajowego brutto.

Zgodnie z rządowymi prognozami, import powinien stopniowo spadać do 2,7 TWh w 2025 r. i 1,9 TWh w 2026 r., co będzie możliwe dzięki przywróceniu około 3 GW uszkodzonych obiektów i uruchomieniu nowych obiektów wytwórczych o łącznej mocy 1 GW. Okres poza sezonem w sektorze energetycznym jest postrzegany jako kluczowy etap odbudowy zaufania

między państwem, biznesem i społeczeństwem, co jest podstawą długoterminowego bezpieczeństwa energetycznego [27]. Dla Ukrainy jest to nie tylko szansa na odbudowę przedwojennego potencjału, ale także na przejście do całkowicie nowego modelu energetycznego, skoncentrowanego na samowystarczalności, zrównoważonym rozwoju i zgodności z zasadą Build Back Better [24].

Założeniem obecnej strategii energetycznej jest modernizacja istniejącej infrastruktury w celu zaspokojenia potrzeb rynku krajowego oraz integracja odbudowanych mocy z europejskim systemem energetycznym. Ma to nie tylko zmniejszyć zależność od zewnętrznych dostawców, ale także przyczynić się do wzmocnienia roli Ukrainy jako potencjalnego eksportera energii w ramach wspólnego europejskiego rynku energetycznego, co jest zgodne ze strategicznym celem wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego UE [24].

Biorąc pod uwagę skalę zniszczeń, ukraińska strategia odbudowy energetycznej przewiduje nie tylko naprawę uszkodzonych obiektów, ale także ukierunkowane przejście na odnawialne źródła energii. Priorytetowe obszary obejmują rozwój energii wiatrowej, słonecznej i innych form czystej energii. Biorąc pod uwagę korzystne warunki klimatyczne, rozległe obszary i położenie geograficzne, Ukraina ma potencjał, aby stać się ważnym graczem w produkcji i eksporcie energii odnawialnej, co otwiera nowe możliwości nie tylko w zakresie zaspokojenia potrzeb krajowych, ale także strategicznego wzmocnienia integracji z europejską przestrzenią energetyczną w oparciu o zasady dekarbonizacji, zrównoważonego rozwoju i solidarności energetycznej [20].

Ożywienie powojenne na Ukrainie nie ogranicza się jednak do fizycznej odbudowy infrastruktury czy przywrócenia sektora energetycznego. Jednym z kluczowych wyznaczników stabilizacji gospodarczej jest sytuacja na rynku pracy, która bezpośrednio wpływa na dynamikę popytu konsumpcyjnego, zdolności produkcyjne, bazę podatkową i stabilność społeczną. W kontekście mobilizacji wojskowej, masowej emigracji i wewnętrznych przesiedleń, rynek pracy w Ukrainie przechodzi głęboką transformację, co stwarza zarówno nowe możliwości, jak i poważne wyzwania dla realizacji Narodowego Planu Odbudowy [19].

Stan rynku pracy jest jedną z kluczowych zmiennych, które określają trajektorię ożywienia gospodarczego Ukrainy. Według ekspertów, stopa bezrobocia osiągnęła 25% w 2022 roku, ale według optymistycznych prognoz, liczba ta może spaść do 10% do 2027 roku [27]. Jednocześnie takie prognozy należy interpretować z ostrożnością ze względu na brak regularnych i systematycznych badań siły roboczej, co utrudnia weryfikację istniejących szacunków i modelowanie trendów [26]. Jednym z najpoważniejszych wyzwań pozostaje niedobór wykwalifikowanych kadr w obliczu masowej emigracji: z około 6,8 mln Ukraińców, którzy opuścili kraj po wybuchu agresji na pełną

skale, tylko około 50% wyraża zamiar powrotu po zakończeniu wojny [26]. Demograficzna nierównowaga znacząco zwiększa presję na krajowy rynek pracy, zwłaszcza w sektorach wymagających specjalistycznych kompetencji technicznych lub menedżerskich.

Narastająca nierównowaga na rynku pracy wynika również ze znacznego niedopasowania struktury podaży pracy do rzeczywistych potrzeb gospodarki. W szczególności osoby wewnętrznie przesiedlone (IDP) napotykają bariery w postaci niedopasowania umiejętności podczas integracji z nowymi regionalnymi środowiskami gospodarczymi, zwłaszcza w regionach zachodnich, gdzie struktura popytu różni się od tej sprzed wojny. Stwarza to potrzebę systemowej reformy podejścia do szkolenia zawodowego i przekwalifikowania, której powinny towarzyszyć ukierunkowane inwestycje w tworzenie miejsc pracy i rozwój kapitału ludzkiego.

Dynamikę makroekonomiczną hamuje jednocześnie presja inflacyjna. Do końca 2024 r. stopa inflacji w Ukrainie osiągnęła 12%, do czego przyczyniły się m.in. rosnące ceny energii elektrycznej, wyższe płace i niskie plony w sektorze rolnym. W odpowiedzi Narodowy Bank Ukrainy (NBU) zintensyfikował restrykcyjną politykę pieniężną w celu ustabilizowania hrywny i zmniejszenia oczekiwań inflacyjnych. Przewiduje się, że w pierwszej połowie 2025 r. główna stopa procentowa może wzrosnąć do 15%, co stopniowo obniży inflację do 9% w 2025 r. i 5% w 2027 r. [27]. Chociaż polityka ta jest narzędziem stabilizacji makroekonomicznej, może również ograniczyć dostęp przedsiębiorstw do kredytów, tłumiąc działalność inwestycyjną w krytycznym okresie ożywienia gospodarczego.

Realizacja tych założeń, pomimo ich kontrowersyjnych implikacji, może potencjalnie zarówno wspierać stabilność makroekonomiczną, jak i tworzyć pewne bariery dla działalności gospodarczej. Z jednej strony zacieśnienie polityki pieniężnej pomoże zmniejszyć oczekiwania inflacyjne, ustabilizować kurs walutowy i stworzyć warunki wstępne dla przewidywalnego otoczenia gospodarczego. Z drugiej strony, podniesienie podstawowej stopy procentowej do 15% znacząco utrudni przedsiębiorstwom dostęp do kredytów, co może negatywnie wpłynąć na dynamikę inwestycji w sektorze realnym [27]. Jednocześnie zmniejszenie presji inflacyjnej mogłoby wzmocnić siłę nabywczą gospodarstw domowych, pobudzić popyt krajowy i stopniowo zachęcać firmy do odbudowy mocy produkcyjnych, zwłaszcza w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw.

Narodowy Plan Odbudowy zakłada kompleksową odbudowę zniszczonej infrastruktury społecznej, w tym instytucji edukacyjnych, placówek medycznych i obiektów kulturalnych, które powinny zaspokoić podstawowe potrzeby ludności w dotkniętych regionach. Jednocześnie szczególną uwagę zwraca się na stymulowanie zatrudnienia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy, w szczególności w obszarach skoncentrowanych na regionalnej

rewitalizacji gospodarczej. Kluczowym elementem strategii jest wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), które są uznawane za podstawę stabilności gospodarczej i długoterminowego wzrostu, zwłaszcza w kontekście odbudowy pokryzysowej [15].

Analiza proponowanego planu wykazuje szereg zalet. Po pierwsze, dokument jest zsynchronizowany z europejskim wektorem rozwoju Ukrainy, przewidując konwergencję instytucjonalną i wzmocnienie współpracy z UE. Po drugie, zawiera jasną strukturę działań priorytetowych, uzasadnienie potrzeb finansowych i nacisk na wzmocnienie potencjału instytucji państwowych, a także deklarowaną wolę polityczną przezwyciężenia struktur oligarchicznych i stworzenia bardziej otwartego modelu gospodarczego.

Jednocześnie wdrażaniu planu towarzyszy szereg krytycznych ograniczeń. W szczególności, rządowe prognozy makroekonomiczne, które przewidują wzrost nominalnego PKB nawet o 500 mld USD do 2032 roku, wydają się zbyt optymistyczne, biorąc pod uwagę punkt wyjścia na poziomie ok. 100 mld USD w 2022 roku [15]. Oczekiwania te wymagają dalszego uzasadnienia, biorąc pod uwagę zależność dynamiki gospodarczej od poziomu finansowania zewnętrznego, jakości reform instytucjonalnych i ciągłości przepływów inwestycyjnych.

Ponadto, niepokój budzi niejasność architektury finansowej, w szczególności w ramach programu „Zapewnienie dostępu do finansowania przy konkurencyjnym koszcie kapitału”, a także brak konkretnych dotyczących mechanizmów wdrażania, identyfikacji odpowiedzialnych wykonawców i kanałów dystrybucji środków, co stwarza ryzyko nieefektywnego wykorzystania zasobów i osłabia zaufanie do mechanizmów wsparcia biznesu.

Uwzględniając zidentyfikowane wyzwania, skuteczny i przejrzysty system wielopoziomowego monitorowania wpływu międzynarodowego wsparcia finansowego jest niezbędnym krokiem. Taki system powinien zapewniać szybką identyfikację krytycznych luk w realizacji programu, umożliwiać elastyczne dostosowywanie priorytetów zgodnie z rzeczywistą dynamiką odbudowy oraz utrzymywać stabilność finansową w perspektywie średnio- i długoterminowej. Jednocześnie, w celu poprawy skuteczności procesu odbudowy wskazane jest zintegrowane podejście łączące ekologiczną odbudowę, transformację cyfrową (w tym e-administrację i przejrzyste platformy kontroli kosztów) oraz regionalne mechanizmy równowagi.

Model międzysektorowej odbudowy nie tylko spełnia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju zapisane w polityce UE, ale także przyczynia się do zwiększenia zdolności adaptacyjnych państwa do potencjalnych wyzwań zewnętrznych i wewnętrznych, w tym bezpieczeństwa energetycznego, zagrożeń klimatycznych, nierówności społecznych i nierównego dostępu do zasobów odnawialnych w różnych regionach kraju.

Rozdział 2. Systemowe mechanizmy pomocy międzynarodowej jako stabilizujące sytuację makroekonomiczną i sprzyjające odbudowie Ukrainy

W kontekście trwającej agresji wojskowej i zniszczeń gospodarczych na dużą skalę, które ogarnęły Ukrainę od 2022 r., potrzeba ustrukturyzowanych, przewidywalnych i strategicznie ukierunkowanych mechanizmów wsparcia zewnętrznego staje się coraz pilniejsza. Ożywienie gospodarcze w takich okolicznościach obejmuje nie tylko odbudowę zniszczonej infrastruktury, ale także rozpoczęcie długoterminowych reform, modernizację sektorów gospodarki, odnowę instytucjonalną i stworzenie warunków do trwałej integracji z Unią Europejską [11].

Strategiczną determinację Unii Europejskiej do odgrywania wiodącej roli w odbudowie Ukrainy potwierdzają konsekwentne oświadczenia polityczne na najwyższym szczeblu. Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen podkreśliła gotowość UE do zapewnienia zarówno krótkoterminowego wsparcia finansowego dla podstawowych usług, jak i przywództwa w międzynarodowych wysiłkach na rzecz odbudowy demokratycznej i zrównoważonej Ukrainy. W podobnym duchu wiceprzewodniczący wykonawczy UE Valdis Dombrovskis podkreślił potrzebę połączenia bieżącego wsparcia z długoterminowymi mechanizmami odbudowy [31].

Intencje ustanowienia nowego instrumentu zostały zinstytucjonalizowane poprzez utworzenie Ukraine Facility, zaproponowanego przez Komisję Europejską w czerwcu 2023 r. jako finansowe i instrumentalne ramy koordynacji i finansowania procesów odbudowy i reform. Już w marcu 2024 roku Ukraina otrzymała pierwszą transzę w wysokości 4,5 mld euro w ramach tego programu, a całkowita kwota finansowania do 2027 roku ma wynieść 50 mld euro. Architektura ukraińskiego instrumentu składa się z trzech komponentów. Pierwszym z nich jest wsparcie budżetowe (38,27 mld euro), mające na celu pokrycie krytycznych wydatków publicznych, finansowanie reform i stabilizację gospodarki, przy czym co najmniej 20% dotacji ma zostać przydzielone regionom. Drugi, fundusz inwestycyjny (6,97 mld euro), ma na celu zmniejszenie ryzyka dla inwestorów, stymulowanie przyciągania kapitału prywatnego i promowanie współpracy z europejskimi instytucjami finansowymi. Trzeci komponent – wsparcie techniczne i administracyjne (4,76 mld euro) – zapewnia rządowi pomoc w dostosowaniu ustawodawstwa do norm UE, wzmocnieniu potencjału władz publicznych i wspieraniu społeczeństwa obywatelskiego. Ukraine Facility to nie tylko pakiet pomocy makrofinansowej – ma on strukturę głęboko zintegrowanego mechanizmu, który wymaga wdrożenia 69 kluczowych reform wyszczególnionych za pomocą ponad 150 wskaźników kwartalnych i 16 wskaźników inwestycyjnych. Podejście to łączy wsparcie finansowe z instytucjonalną presją na wyniki [12].

Wśród najbardziej innowacyjnych podejść do międzynarodowego wsparcia finansowego dla Ukrainy znalazła się decyzja o wykorzystaniu wpływów z aktywów rosyjskiego banku centralnego, które zostały zamrożone za granicą po rozpoczęciu inwazji na pełną skalę. Łączna wartość tych aktywów, według ostatnich szacunków, sięga około 280 miliardów euro, z czego około 70% znajduje się pod jurysdykcją Unii Europejskiej [24]. W odpowiedzi na tę sytuację, w lipcu 2024 r. przywódcy G7 i UE osiągnęli konsensus polityczny w sprawie wykorzystania przychodów finansowych generowanych przez te aktywa w celu uruchomienia pakietu pomocy finansowej na dużą skalę dla Ukrainy w wysokości 50 mld USD [13].

W grudniu tego samego roku Stany Zjednoczone ogłosiły pożyczkę w wysokości 20 miliardów dolarów, podkreślając, że powinna ona zostać spłacona wyłącznie z wpływów z zamrożonych rosyjskich aktywów. Podobne zobowiązania podjęły Unia Europejska (do 35 mld euro) i Wielka Brytania (prawie 3 mld dolarów), co świadczy o wysokim poziomie koordynacji pomiędzy kluczowymi zachodnimi partnerami [36]. Jednocześnie Stany Zjednoczone zażądały od UE gwarancji prawnych, że status prawny zamrożonych aktywów pozostanie niezmieniony, biorąc pod uwagę ograniczone ramy czasowe obecnego reżimu sankcji.

Stanowisko Waszyngtonu jest jasne: aktywa Rosji nie powinny zostać odblokowane, dopóki nie zostanie wypracowany mechanizm pełnej wypłaty reparacji dla Ukrainy [36]. Podejście to pokazuje przesunięcie nacisku z tradycyjnych form pomocy gospodarczej na instrumenty przymusu, które łączą finansowe i prawne mechanizmy odpowiedzialności agresora. Stanowi to również nowy precedens w prawie międzynarodowym, w którym zasoby państwa-agresora mogą być pośrednio wykorzystane do sfinansowania odbudowy zniszczonej infrastruktury dotkniętego kraju bez zmiany własności tych aktywów.

Na dzień 31 grudnia 2024 r. Stany Zjednoczone Ameryki pozostały kluczowym darczyńcą pomocy wojskowej dla Ukrainy w ramach strategicznego wsparcia jej oporu wobec zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej. Łączna kwota pomocy wojskowej udzielonej przez Stany Zjednoczone wyniosła 64,1 mld EUR. Wsparcie to zostało wdrożone za pośrednictwem pięciu aktów prawnych w ramach ustawy o środkach uzupełniających dla Ukrainy, przyjętych dwukrotnie w 2022 i 2023 roku oraz raz w 2024 roku. Łączna kwota finansowania zatwierdzona na rzecz Ukrainy w ramach tych pakietów wyniosła 182,8 mld USD. Warto zauważyć, że liczby te nie uwzględniają kwoty pomocy udzielonej za pośrednictwem mechanizmu Presidential Drawdown Authority (PDA), który przewiduje natychmiastowy transfer materiałów z magazynów Pentagonu. W tym przypadku rozliczenie opiera się na szacunkowym koszcie sprzętu, a nie na rzeczywistych wydatkach budżetowych [2].

Łączna kwota wsparcia udzielonego Ukrainie przez Stany Zjednoczone i Unię Europejską w trzech strategicznych wymiarach – wojskowym, finansowym i humanitarnym – do końca 2024 r. faktycznie się wyrównała, odzwierciedlając rosnącą symetrię w zobowiązaniach obu ośrodków geopolitycznych. Taka równowaga w strukturze międzynarodowego wsparcia świadczy o konsolidacji transatlantyckiej solidarności i świadomości Zachodu o długoterminowej odpowiedzialności za trwałość i odbudowę ukraińskiej państwowości [28].

Aby zapewnić stabilność środowiska biznesowego podczas wojny i stymulować prywatne inwestycje w proces odbudowy, Ukraina, przy wsparciu międzynarodowych partnerów, aktywnie rozwija wielopoziomową architekturę ubezpieczeń od ryzyka wojennego. Kierunek ten jest logiczną kontynuacją wysiłków na rzecz zapewnienia przejrzystości w korzystaniu z pomocy międzynarodowej, w szczególności poprzez narzędzia takie jak system DREAM [30].

Pierwsze inicjatywy ubezpieczeniowe zostały ogłoszone w dniach 22-23 czerwca 2023 r. podczas konferencji na temat odbudowy Ukrainy w Londynie, kiedy to przedstawiciele rządów Niemiec, Francji i Japonii publicznie potwierdzili potrzebę gwarancji ochrony biznesu [10]. Jednym z pierwszych kroków było zaangażowanie instytucji takich jak MIGA (Grupa Banku Światowego) i DFC (USA), które powinny zapewnić gwarancje na pokrycie ryzyka wojenskogo [37].

Podejście to zostało później rozszerzone przez EBOR, który w marcu 2025 r. uruchomił Ukraine Recovery and Reconstruction Guarantee Facility (URGF). We współpracy z globalną firmą konsultingową Aon i reasekuratorem MS Amlin stworzono nowy międzynarodowy łańcuch ochrony ubezpieczeniowej, umożliwiający ukraińskim firmom ubezpieczeniowym INGO, Colonnade i UNIQA oferowanie polis obejmujących ryzyko wojenne dla ładunków, transportu i sprzętu kolejowego. W pierwszych tygodniach działania programu wystawiono polisy o wartości ponad 5 mln euro, co wskazuje na realne zapotrzebowanie na takie produkty ze strony branży rolniczej i innych gałęzi przemysłu [4].

Ponadto trwają przygotowania regulacyjne: we wrześniu 2024 r. Narodowy Bank Ukrainy wraz z Ministerstwem Gospodarki przedstawił projekt ustawy „O systemie ubezpieczeń od ryzyka wojny”, który powinien stworzyć jednolity państwowy system ubezpieczeń od ryzyka dla osób fizycznych i prawnych. Planowane jest utworzenie Państwowej Agencji Ubezpieczeń Wojskowych, która będzie koordynować ocenę ryzyka, opracowywać produkty ubezpieczeniowe i administrować jedną bazą danych [23].

Po znacznym zwiększeniu pomocy finansowej dla Ukrainy ze strony Unii Europejskiej, G7, międzynarodowych instytucji finansowych i agencji darczyńców, priorytetem jest zapewnienie maksymalnej przejrzystości i

odpowiedzialności w wykorzystaniu zebranych funduszy. Wychodzi to na przeciw oczekiwaniom partnerów w zakresie efektywnego zarządzania pomocą, ale także wzmacnia zaufanie do zdolności instytucjonalnych państwa w kontekście trwającej wojny [19].

W tym kontekście kluczową rolę odgrywa rządowy ekosystem cyfrowy DREAM, innowacyjna platforma, która zapewnia kompleksową kontrolę nad wszystkimi etapami projektów odbudowy, od rejestracji inicjatyw po końcowe audyty. Tworzy on jednolitą przestrzeń informacyjną, która eliminuje powielanie funkcji, pozwala na skuteczne śledzenie wykorzystania zasobów i poprawia jakość planowania poprzez integrację danych przestrzennych, ekonomicznych i społecznych. W szczególności DREAM umożliwia społeczeństwu, partnerom międzynarodowym i organom regulacyjnym przeglądanie stanu realizacji projektów, zamówień Proorro, postępu budowy i wyników nadzoru technicznego w czasie rzeczywistym [30].

Wsparcie finansowe dla Ukrainy od partnerów, w tym poprzez Ukraine Facility, ERA, programy Komisji Europejskiej i decyzje G7, odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu funkcjonowania państwa, odbudowie infrastruktury i tworzeniu podstaw dla długoterminowego rozwoju. Jednocześnie ryzyko związane z możliwą zmianą woli politycznej w kluczowych krajach partnerskich wymaga przejścia od doraźnych mechanizmów pomocy do systemowego, zinstytucjonalizowanego partnerstwa.

W kontekście potencjalnej rewizji reżimu sankcji wobec Rosji [14], która może nastąpić w wyniku reorientacji politycznej niektórych państw UE, Ukraina powinna zainicjować stworzenie międzynarodowych mechanizmów prawnych, które zapewniłyby trwały dostęp do wpływów z zamrożonych rosyjskich aktywów niezależnie od sytuacji politycznej. Szczególną uwagę należy zwrócić na pogłębienie dialogu międzyparlamentarnego i zawarcie dwustronnych umów dotyczących bezpieczeństwa i finansów z kluczowymi krajami G7, UE i strategicznymi partnerami w Azji, Europie Północnej i na Globalnym Południu.

Biorąc pod uwagę potencjalne ryzyko związane ze zmianami sytuacji politycznej w krajach partnerskich, zwłaszcza w USA i UE, wskazane jest podejście scenariuszowe do oceny możliwych trajektorii międzynarodowego wsparcia dla Ukrainy.

W przypadku ograniczenia woli politycznej w USA (na przykład w przypadku ponownego wyboru administracji o izolacjonistycznych priorytetach) lub w UE (ze względu na wzrost sił populistycznych i prorosyjskich) istnieje ryzyko, że kwota pomocy, w tym finansowanie w ramach Instrumentu Ukraińskiego, inicjatywy ERA i statusu prawnego zamrożonych rosyjskich aktywów, zostanie zrewidowana. Scenariusz „rewizji zobowiązań” przewiduje możliwą utratę gwarantowanego długoterminowego

finansowania, ograniczenie projektów odbudowy, zmniejszenie wsparcia wojskowego i zablokowanie decyzji Rady UE o przedłużeniu sankcji.

Alternatywny scenariusz – „strategiczna konsolidacja zobowiązań” – przewiduje instytucjonalizację partnerstwa poprzez podpisanie wieloletnich umów dwustronnych dotyczących gwarancji bezpieczeństwa, rekompensaty odsetek od rosyjskich aktywów oraz mechanizmu transferu zysków z zamrożonych rosyjskich aktywów w ramach struktury mechanizmów nadzwyczajnego przyspieszenia dochodów (ERA) G7. W tym przypadku ważnym warunkiem będzie zachowanie stabilności politycznej w krajach-gwarantach, aktywna praca ukraińskiej dyplomacji w formatach międzyparlamentarnych, w szczególności ze Stanami Zjednoczonymi, Francją i Niemcami, a także wykorzystanie platform G7 i Rady Europejskiej w celu ustalenia nieodwracalności sankcji.

Ponadto scenariusz „warunkowego zmniejszenia wsparcia” przewiduje stopniowe zmniejszanie pomocy finansowej, jeśli Ukraina nie spełni parametrów reform, w szczególności w obszarach polityki antykorupcyjnej, sądownictwa i administracji publicznej. W takim przypadku przejrzystość instytucjonalna, sprawozdawczość cyfrowa (na przykład za pośrednictwem platformy DREAM) i niezależne audyty wykorzystania funduszy darczyńców powinny stać się kluczowymi zabezpieczeniami.

Wnioski

Przegląd kluczowych parametrów odbudowy gospodarczej Ukrainy w kontekście trwającej wojny sugeruje, że proces odbudowy kształtuje nową typologię – odporny na konflikty model odbudowy, który wykracza poza klasyczne paradygmaty pokonfliktowe. Jego istotą jest symbioza między transformacją instytucjonalną, adaptacyjną stabilizacją makroekonomiczną i strategicznym przyciąganiem zewnętrznej pomocy finansowej. Kompleksowa analiza pokazuje, że skuteczność Narodowego Planu Odbudowy zależy bezpośrednio od zdolności państwa ukraińskiego do zintegrowania tych wymiarów w ramach przejrzystej, odpowiedzialnej i skoordynowanej polityki.

Kluczowym wnioskiem płynącym z badania jest problem zdolności instytucjonalnej państwa jako czynnika determinującego skuteczność międzynarodowych mechanizmów finansowych, w tym Ukraine Facility, ERA i programu pozyskiwania dochodów z zamrożonych rosyjskich aktywów. Pomimo innowacyjnego charakteru tej architektury wsparcia, jej skuteczność w dużej mierze zależy od przejrzystości zarządzania, nadzoru antykorupcyjnego i sprawozdawczości cyfrowej, co potwierdza wysoki poziom nieufności biznesu do agencji rządowych oraz wyniki niezależnych badań socjologicznych.

Krytyczna analiza prognoz makroekonomicznych pokazuje, że rządowe szacunki PKB są nadmiernie optymistyczne (500 mld USD do 2032 r.),

zwłaszcza biorąc pod uwagę zniszczenia gospodarcze na dużą skalę i spadek PKB o 35% w 2022 roku. Ten brak równowagi wymaga wprowadzenia opartego na scenariuszach podejścia do planowania strategicznego, uwzględniającego ryzyko geopolityczne, inflację strukturalną, wyzwania energetyczne i niedobory kapitału ludzkiego. W szczególności tylko 50% obywateli Ukrainy, którzy wyjechali za granicę, rozważa powrót, co znacznie pogarsza sytuację na rynku pracy.

Zaletą obecnego modelu jest jego jakościowa orientacja transformacyjna. Zasada „odbudowy lepszej niż wcześniej” znajduje odzwierciedlenie w nacisku na zieloną energię, gospodarkę cyfrową i integrację europejską. Jednocześnie realizacji tych obszarów towarzyszy wysokie ryzyko krótkoterminowe, w szczególności w sektorze energetycznym, gdzie utrata do 8 GW mocy wytwórczych i konieczność importu ponad 4 TWh energii elektrycznej w 2024 r. wywrze dodatkową presję na budżet państwa i bezpieczeństwo energetyczne.

W związku z tym struktura szkód gospodarczych spowodowanych wojną wymaga wielopoziomowej analizy, uwzględniającej charakterystykę przestrzenną i sektorową. W połączeniu z wysoką niepewnością środowiska bezpieczeństwa tworzy to złożony paradygmat strategicznego planowania odbudowy, który wymaga zarówno krajowej konsolidacji zasobów, jak i koordynacji wysiłków z partnerami międzynarodowymi. To właśnie systemowa interakcja państwa, sektora prywatnego i międzynarodowych darczyńców jest kluczem do zrównoważonej i skutecznej powojennej odbudowy gospodarczej. Pod warunkiem utrzymania politycznej woli reform, Ukraina ma szansę nie tylko odzyskać utraconą pozycję, ale także zaoferować nowy model odbudowy, który jest istotny dla państw doświadczających kryzysów hybrydowych w XXI wieku.

References:

1. Bielikova N. ta in. (2023) Povoienne vidnovlennia ekonomiky Ukrainy: problemy ta napriamky vyryshennia [Post-war recovery of Ukraine's economy: problems and solutions]. Kharkiv: Liburkina L. M., 240 p. (in Ukrainian)
2. Bohdan T. SSHA ta Yevrosoiuz: chyia pidtrymka bilsha? [USA and the EU: whose support is greater?]. Available at: <https://epravda.com.ua/finances/ssha-ta-yevrosoyuz-chiya-pidtrimka-bilsha-805025/> (accessed May 01, 2025)
3. Bohdan T. Plan vidnovlennia Ukrainy: sylni ta slabki storony [Ukraine's Recovery Plan: strengths and weaknesses]. Available at: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (accessed May 01, 2025)
4. Diia.Biznes, YEIRR ta Aon zapuskaiut prohramu dlia strakhuvannia voiennykh ryzykiv v Ukraini [EBRD and Aon launch a war risk insurance program in Ukraine]. Available at: <https://business.diia.gov.ua/news/yeirr-ta-aon-zapuskaiut-prohramu-dlia-strakhuvannia-voiennykh-ryzykiv-v-ukraini> (accessed May 01, 2025)

5. Zadoia O., Mahdich A. (2024) Deputy Head of Editorial Council–Anatolii Zadoia, Doctor of Economics, Full Professor (Alfred Nobel University, Dnipro), 98.

6. Zatsarna A., Shapovalova K. (2024) Pisliavoienna vidbudova Ukrainy. Modeli vidnovlennia pislia ruinatsii: svitovi keisy dlia Ukrainy [Post-war recovery of Ukraine. Models of reconstruction after destruction: global cases for Ukraine]. *Naukovyi prostir: aktualni pytannia, dosiahnennia ta innovatsii*: VII Mizhnarodna naukova konferentsiia, p. 82. (in Ukrainian)

7. Kovalenko A. V. (2024) Rol lohistyky dlia rukhu ahroproduktii v Ukraini [The role of logistics for agri-product flows in Ukraine]. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, no. 40, pp. 418–427. (in Ukrainian)

8. Koznova O. U Shveysarii prezentuvaly plan vidnovlennia Ukrainy [Ukraine's recovery plan presented in Switzerland]. Available at: https://biz.ligazakon.net/news/212321_u-shveysar-prezentuvali-plan-vidnovlennia-ukraini (accessed May 01, 2025)

9. Konechenkov A. (n.d.) Dekarbonizatsiya enerhetyky Ukrainy [Decarbonization of Ukraine's energy sector]. Available at: <https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny> (accessed May 01, 2025)

10. Krytska I. (2023) Reformy v obmin na investytzii Vodafone chy Virgin Group, strakhuvannya ryzykiv i hroshi Abramovycha za "Chelsea" [Reforms in exchange for investments: Vodafone or Virgin Group, risk insurance and Abramovich's money for Chelsea]. Available at: <https://forbes.ua/money/reformi-v-obmin-na-investitsii-vodafone-chi-virgin-group-strakhuvannya-rizykiv-ta-groshi-abramovicha-za-chelsi-intervyu-z-poslom-velikoi-britanii-melindoyu-simmons-05072023-14627> (accessed May 01, 2025)

11. Milova M. I. (2024) Instytutsiini peretvorennia v Ukraini: osnovni vyklyky povoyennoho chasu [Institutional transformations in Ukraine: key postwar challenges]. *Publichna polityka i derzhavne upravlinnia v umovakh viiny – Public Policy and Governance in Wartime*, no. 32–36, pp. 32–36. (in Ukrainian)

12. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy (n.d.) Ukraine Facility. Available at: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/en/> (accessed May 01, 2025)

13. Ukraina zaluchyla \$1 mlrd vid Yaponii ta Velykoi Brytanii v mezhakh prohramy Svitovoho banku na pidtrymku reform [Ukraine raised \$1 billion from Japan and the UK as part of the World Bank program to support reforms]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraine_raised_1_billion_from_japan_and_the_uk_as_part_of_a_world_bank_project_to_support_reforms-4960 (accessed May 01, 2025)

14. Sanktsii proty RF [Sanctions against the Russian Federation]. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. Available at: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf> (accessed May 01, 2025)

15. Plan vidnovlennia Ukrainy [Ukraine Recovery Plan]. Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. Available at: <https://recovery.gov.ua> (accessed May 01, 2025)

16. Komentar pro potochnyi stan ta perspektyvy ekonomiky Ukrainy [Commentary on the current state and prospects of Ukraine's economy]. Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalno>

go-banku-pro-potochniy-stan-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini (accessed May 01, 2025)

17. Nipalidi O. Yu., Kvasovskiy O. R. (2024) Doslidzhennia stanu ta problematyky rozvytku biznesu v ukrainskii ekonomitsi pid chas viiny [Research on the state and problems of business development in the Ukrainian economy during the war]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, no. 1, pp. 125–135. (in Ukrainian)

18. Panchenko V. A. (2024) Rol mizhnarodnoi finansovoi dopomohy u vidbudovi ekonomiky Ukrainy v umovakh viiny [The role of international financial aid in the reconstruction of Ukraine's economy in wartime]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economics, Management and Administration*, no. 2(108), pp. 139–143. (in Ukrainian)

19. Pyshchulina O., Yurchyshyn V. (2023) Mihnratsiini proiavy ta vplyvy – uroky dlia Ukrainy [Migration phenomena and impacts – lessons for Ukraine]. Tsentralnyi analitychnyi zvit Tsentru Razumkova. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/09/2023-MATRA-I-KVARTAL-5.pdf> (accessed May 01, 2025)

20. Rudka A. L. (2024) Yevropeiskiy zeleniy kurs YeS – ambitna initsiatyva u vyrishenni hlobalnykh ekolohichnykh problem [European Green Deal – an ambitious initiative to tackle global environmental problems]. *Innovatsiini pidkhody do rozvytku tekhnolohii ta ekonomiky – IADTE 2024*. Svaliava, pp. 267–269. (in Ukrainian)

21. Onovlena otsinka potreb Ukrainy na vidnovlennia ta vidbudovu 2025 [Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment 2025]. World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (accessed May 01, 2025)

22. Onovlena otsinka potreb Ukrainy na vidnovlennia ta vidbudovu 2023 [Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment 2023]. World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment> (accessed May 01, 2025)

23. Minekonomiky ta NBU prezentuvaly systemu strakhuvannia voiennykh ryzykiv [Ministry of Economy and NBU presented the war risk insurance system]. Uriadovyi portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-ta-nbu-prezentuvaly-systemu-strakhuvannia-voiennykh-ryzykiv> (accessed May 01, 2025)

24. Vyznacheno shist naselenykh punktiv, de vidbuvatyetsia kompleksne vidnovlennia za novymy pryntsyypamy [Six localities selected for comprehensive recovery based on new principles]. Uriadovyi portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/vyznacheno-shist-naselenykh-punktiv-de-vidbuvaty-metsia-kompleksne-vidnovlennia-za-novymy-pryntsyypamy-premier-ministr> (accessed May 01, 2025)

25. Vidbudova zruinovanoho [Rebuilding the destroyed]. Uriadovyi portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/vidbudova-zruinovanoho> (accessed May 01, 2025)

26. Center for Economic Strategy (2025) Ukrainski bizhentsi pislia trokh rokiv za kordonom: skilky yikh ta khto povernetsia? [Ukrainian refugees after three years abroad: how many and who will return?]. Chetverta khvylya doslidzhennia. Available at: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ukrayinski-bizhenczi-pislya-trokh-rokiv-za-kordonom.pdf> (accessed May 01, 2025)

27. Shapoval N., Krukovtsia D. (2025) Shcho chekaie ukrainsku ekonomiku u naiblyzhchi try roky? [What awaits the Ukrainian economy in the next three years?]. Forbes Ukraine. Available at: <https://forbes.ua/money/shcho-chekaie-ukrainsku-ekonomiku-u-nayblizhchi-tri-roki-vikliki-ta-progozi-vid-natalii-shapoval-ta-dmitra-krukovtsya-z-kse-institute-18022025-27269> (accessed May 01, 2025)

28. Yashchenko O. A., Tiutiunyk V. V. (2024) Orhanizatsiino-pravovi aspekty zmitsnennia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy yak chlen Mekhanizmu tsyvilnoho zakhystu Yevropeiskoho Soiuzu [Organizational and legal aspects of strengthening Ukraine's security and defense sector as a member of the EU Civil Protection Mechanism]. Naukovo-doslidnyi tsentr sluzhbovo-boiovoi diialnosti Natsionalnoi Hvardii Ukrainy, pp. 227–230. (in Ukrainian)

29. Acemoglu D., Robinson J. A., Verdier T. (2017) Asymmetric growth and institutions in an interdependent world. *Journal of Political Economy*, vol. 125(5), pp. 1245–1305.

30. Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management – DREAM. Available at: <https://dream.gov.ua/en> (accessed May 01, 2025)

31. European Commission (2022) Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction. Available at: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-commission-presents-plans-unions-immediate-response-address-ukraines-financing-gap-and-2022-05-18_en (accessed May 01, 2025)

32. Fukuyama F. (2011) The origins of political order: political order and political decay. New York: Farrar, Straus and Giroux.

33. KSE Institute (2022) Zahalna suma zbytkiv, zavadana infrastrukturi Ukrainy, skladaie ponad \$127 mlrd – zvit KSE Institute stanom na veresень 2022 roku [The total amount of damage caused to Ukraine's infrastructure exceeds \$127 billion – KSE Institute report as of September 2022]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/> (accessed May 01, 2025). (in Ukrainian)

34. North D. C. (1990) Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge: Cambridge University Press.

35. Shcho khvyliue ukrainsiv naprykintsi 2023 roku – rezultaty sotsiologichnoho opytuvannia [What worries Ukrainians at the end of 2023 – results of a sociological survey]. Transparency International Ukraine. Available at: <https://ti-ukraine.org/research/shho-hvylyuye-ukrayintsiv-naprykintsi-2023-roku-rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannya/> (accessed May 01, 2025). (in Ukrainian)

36. U.S. Department of the Treasury (2024) Treasury Department Announces Disbursement of \$20 Billion Loan to Benefit Ukraine, To Be Repaid with Proceeds

Earned from Immobilized Russian Sovereign Assets. Available at: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2744> (accessed May 01, 2025)

37. Ukraina stvoryla bahatorivnevu systemu strakhuvannia investytsii vid voiennykh ryzykiv [Ukraine has created a multi-level system for insuring investments against war risks]. UkraineInvest. Available at: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/ukrayina-stvoryla-bahatorivnevu-systemu-strahuvannya-investyczij-vid-voyennyh-ryzykiv/> (accessed May 01, 2025). (in Ukrainian)

38. Valero J. (2025) EU Seeks Ways to Seize Part of Russia's Frozen \$280 Billion. Bloomberg. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2025-02-22/eu-seeks-ways-to-seize-part-of-russia-s-frozen-280-billion> (accessed May 01, 2025).